

آذربایجان شرقی

استان آذربایجان شرقی، در شمال غرب کشور، بامساحتی برابر ۴۵ هزار و ۶۵۰ کیلومتر مربع، به طور تقریبی ۸۱/۲ درصد از وسعت کل کشور را به خود اختصاص داده که از این لحاظ، در بین استان های کشور در رتبه دهم قرار گرفته است. این استان از شمال به جمهوری آذربایجان و کشور ارمنستان، از غرب و جنوب غرب به استان آذربایجان غربی، از شرق به استان اردبیل و از جنوب به استان زنجان محدود می شود. مرکز استان آذربایجان شرقی، شهر تبریز است و از شهرهای مهم آن می توان به اهر، میانه، مرند و مراغه اشاره کرد.

فهرست وب سایت ها و خدمات الکترونیکی

موقعیت جغرافیایی

استان آذربایجان شرقی به دلیل واقع شدن در محل اتصال دو رشته کوه مهم و اصلی ایران، یعنی البرز و زاگرس در ردیف مناطق کوهستانی به شمار می آید که دارای هفت واحد کوهستانی به شرح ذیل است:

۱- رشته کوه قره داغ ارسباران: شمالی ترین واحد کوهستانی استان بوده و از دیوان داغ آغاز و به دره رود منتهی می گردد.

۲- رشته کوه قوشه داغ: از جنوب قره داغ شروع شده و به سبلان ختم می شود.

۳- توده آتشفشانی سبلان: با ارتفاع ۴,۸۱۱ متر مرز مشترک میان استان های آذربایجان شرقی و اردبیل است.

۴- رشته کوه های میشو و مورو: از غرب و مرکز استان شروع شده و تا ارتفاعات عون بن علی و شبلی ادامه می یابد.

۵- رشته کوه بزقوش: با ارتفاع ۳,۳۰۳ متر، مرز بین شهرستان های میانه و سراب به شمار می آید.

۶- توده آتشفشانی سهند: با ارتفاع ۳,۷۰۷ متر در جنوب تبریز بلندترین قله استان آذربایجان شرقی است.

۷- در آخر، هفتمین رشته کوه این استان اربط یا تخت سلیمان می باشد که از دامنه های جنوبی سهند شروع شده و به سمت جنوب امتداد می یابد.

این استان به دلیل قرار گرفتن در منطقه کوهستانی دارای آب و هوای سرد و خشک کوهستانی بوده و از حیث تقسیم بندی اقلیمی جزو مناطق نیمه خشک کشور به حساب می آید. با این وجود تنوع موقعیت جغرافیای در منطقه باعث به وجود آمدن اقلیم های متفاوتی شده است که همواره تحت تاثیر بادهای سرد شمالی سیبری، بادهای مرطوب دریای سیاه، دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس قرار دارد. از دیگر مشخصات آب و هوایی این

استان می توان به وزش بادهای محلی اشاره کرد که علت آن قرار گرفتن کوهستان های بلند و دریاچه های ارومیه و خزر است که دشت ها و جلگه ها این منطقه را تحت تأثیر قرار می دهد.

پیشینه تاریخی

باستان شناسان معتقدند آذربایجان و سرزمین های هموار آن در اوایل هزاره نخست پیش از میلاد محل سکونت سه گروه نژادی بوده که این سه گروه عبارتند از: گروهی از طوایف و اقوام بومی محلی که در اصطلاح به آنان «آسیانی» گفته می شد. گروه دوم، مردم سامی نژادی بودند که دست کم از هزاره دوم پیش از میلاد، توسط آشوریان به صورت برده و اسیر از سرزمین های سوریه، فلسطین و بابل به این منطقه آورده شده اند و عده ی دیگر نیز برای تجارت و زندگی به این سرزمین آمدند. و اما گروه سوم، اقوام آریایی و به ویژه مادها بودند که در نیمه نخست هزاره پیش از میلاد در آذربایجان مستقر شدند و این منطقه را «ماد کوچک» نامیدند. نام آذربایجان به عقیده برخی از باستان شناسان برگرفته از کلمه «آتورپاتکان» از «آتورپاتن یا آدرپات»، به معنی «آذر پاسدار» یا «نگهبان آتش» است. همچنین آنان معتقدند آذربایجان به دلیل وجود مقدس ترین آتش ایزد فروخته به نام «آذرگشسب» در «باکو» و نیز «شیز مراغه» یا «تخت سلیمان» امروزی، دارای جایگاهی ویژه در آن زمان بود و به همین دلیل آن را «سرزمین آتش» می نامیدند. در مقابل، عده ای نیز وجه تسمیه آذربایجان را مربوط به وجود سرداری به نام «آتروپات» می دانند این گروه بر این باورند، بعد از غلبه اسکندر مقدونیه ایران در سال ۳۳۱ پیش از میلاد، سرداری به نام «آتورپات» یا «آتروپاتن» در آذربایجان قیام کرد و از اشغال سرزمین، توسط یونانیان ممانعت به عمل آورد که بعدها در پی مرگ اسکندر و علیرغم درگیری و نزاع بین جانشینان وی، آتروپات حاکم منطقه «ماد کوچک» شد و نام این منطقه را به جهت تقدیر از زحمات وی در مقابل بیگانگان به «آتروپاتگان» نامگذاری نمودند نام آتروپاتگان در فارسی میانه آتورپاتکان، در آثار کهن فارسی «آذربادگان» یا «آذربایگان» و در فارسی کنونی آذربایجان نامیده می شود.

محققان حوزه آذربایجان براین باورند که آذربایجان در آغاز محل سکونت انسان های اولیه و خاستگاه اقوام و قبایل ترک زبانی بوده که شروع اقامتشان در تاریکی هزاره ها مانده و جزو ساکنان بومی این سرزمین بشمار می آمدند. آنان معتقدند که این سرزمین همچنین گذرگاه و محل سکونت طوایف ترک زبان کوچ نشین و اقوام مختلفی از مادها، آشوریان، ساسانیان و غیره بوده که در ادوار مختلف به این منطقه آمده و در آن ساکن شده اند.

به عقیده این محققان، زبان ترکی آذربایجانی، شاخه ای از ترکی اوغوزاز گروه زبان های ترک تبار آلتایی بود که خاستگاه اصلی آنان استپ های جنوب سیبری بوده و گویندگان آن را ترک تباران تشکیل می دادند همچنین آنان اظهار می دارند؛ زبان ترکی آذربایجانی یکباره به وجود نیامده بلکه در طول قرن ها، از اختلاط و آمیزش لهجه های اقوام مختلف، به ویژه اوغوز و قبچاق تشکیل شده و به شکل زبان واحد مردم آذربایجان درآمده است. باید بر این مطلب افزود که در تشکیل این زبان، غیر از لهجه های ترکی مثل اوغوز، قبچاق، ترکی شرقی، تا حدودی زبان مغولی و زبان تاتی یا بومی نیز دخالت داشته است.

اما در مورد تشکیل زبان ترکی آذربایجان به صورت زبان واحد عموم مردم آذربایجان باید گفت؛ بین دانشمندان این حوزه اختلاف نظر وجود دارد. به نظر اغلب مولفین غرب این زبان بعد از آمدن ترکان سلجوقی یعنی از قرن ۱۱ میلادی، زبان اکثریت مردم را تشکیل داده و پس از استیلای مغول و مهاجرتهای تازه ترکان در زمان ایلخانیان در قرن ۱۲ میلادی به شکل زبان عامه مردم این مرز و بوم درآمده است. اما در مقابل؛ که به نظر مولفین شرقی، بین قرن های ۱۰-۷ میلادی این زبان، شکل زبان عمومی واحد را پیدا کرده و از آن پس هم به سیر تکاملی خود ادامه داده است. در این میان آنچه مسلم است، این است که تاریخ زبان ترکی در آذربایجان با تاریخ مهاجرت اقوام ترک به این منطقه ارتباط مستقیم دارد.

موقعیت اقتصادی و اجتماعی

آذربایجان شرقی به جهت استقرار و تمرکز صنایع بزرگ و کارخانه های مادر، جزو مهمترین قطب صنعتی کشور به شمار می آید. وجود کارخانه های بزرگ صنعتی و تولیدی چون: پمپ ایران، لیفتراک سازی، موتوژن، هاکسیران دیزل، لیلاند دیزل ایران، بلبرینگ سازی، پیستون سازی، درمن دیزل، دیزل ایدم، ترموپلاس، تخته فشاری و نئوپان، کارخانه گچ، شرکت سیمان صوفیان، کبریت سازی ممتاز، چرم سازی، حوله بافی لاله یابرق لامع، نختاب فروزان، بافندگی لایکو، تریکو سهند، نساجی تبریز، ریسندگی پشمینه، پالاز موکت و همچنین وجود نیروگاه حرارتی تبریز، کارخانه پتروشیمی و پالایشگاه تبریز، باعث تبدیل این استان و به ویژه شهر تبریز، به بزرگترین قطب صنعتی کشور شده است. پالایشگاه تبریز به عنوان مرکز تصفیه نفت انتقالی از اهواز برای مصرف داخلی در استان های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کردستان، همدان و زنجان شناخته می شود. به علاوه این استان، مرکز هنر و صنایع دستی چون؛ گلیم و جاجیم، پارچه های پشمی و ابریشمی، سوزن دوزی، حوله و پتوبافی، تولید پارچه های حریر و شال، سبذبافی، کفش دوزی، چرم و ورنی، نقره سازی، جواهرآلات، سفال و سرامیک است. از مهم ترین صنایع دستی این منطقه که جزو مهم ترین صادرات کشور نیز به حساب می آید صنعت قالی بافی است. صرف نظر از صنایع بزرگ و صنایع کارگاهی و دستی که در حیات اقتصادی و اجتماعی استان نقش مهمی بر

عهده دارند، نباید وجود معادن شن و ماسه، سنگ‌های ساختمانی و تزئینی، نمک، خاک نسوز، پوکه، کائولن، ذغال‌سنگ، دیاتومیت و پولیت در این منطقه را نادیده گرفت

غذاهای محلی

کوفته تبریزی، خاگینه تبریزی، قیساوا، رشته خطایی، حلوائ زنجبیلی، شکم پاره یا قارنی یاریق، دلمه برگ موی آذری، آش کلم، رشته پلو یا گابلی، آش میوه، مربای گل، شوربا، کوکوی لوبیاسبز، خوراک قیزاتما، آش رشته، خورش هویج تبریزی، خورش قرمه سبزی آذربایجان

سوغات

آجیل، انواع خشکبار نظیر برگه هلو، برگه زردآلو، آلو خشک، شیرینی های مختلف چون اریس، قرابیه، نوکا و لوز، شیرینی کنجدی، شکلات تسبیحی، سوجوق مراغه، باسلق مراغه، میان پرگلابی مراغه و عجب شیر، میان پر کردشت، حلوائ گردویی، صابون مراغه، همچنین فرش، گلیم، جاجیم، ورنی، کیف و کفش چرم از جمله سوغاتی های مهم این استان به شمار می آید
از دیگر محصولات می توان به تسبیح نقره کوبی شده، پارچه های ابریشمی چاپ کلاقه ای، ظروف نقره، ظروف سفالی، معرق کاشی و غیره اشاره کرد

- جاذبه های طبیعی

اهر : تالاب خرمالو، تالاب دیپ سبز، جنگل طبیعی انداب یا پارک جنگلی فندقلو ، جنگل طبیعی تنباکو، چشمه آب معدنی گازدار عربشاه، چشمه آب معدنی مشک عنبر، چشمه آب معدنی دره آبش احمد، چشمه آب معدنی آبریس، چشمه آغ بلاغ، چشمه دوغو گلی یا همان نه چشمه، حاشیه رودخانه ارس، طبیعت دشت اهر، کوه قره داغ یا ارسباران

بستان آباد : تالاب و دریاچه قوری گل، دره سعیدآباد، چشمه آب گرم معدنی بستان آباد، غار اسکندر، غار آق بلاغ، کوه های بزغوش

بناب : تالاب بین المللی قره قشلاق گولی یا چشمه قشلاق سیاه، دره های توران دره سی، قراچوبوق دره سی، غار قویونلار، غار چاخماخلار، طبیعت روستاهای بناب، منطقه قره قشون یا سیاه لشگر

تبریز : ارتفاعات سهند، ارتفاعات موروداغ، تالاب قوری گل، تلخه رود یا آجی چای، مهران رود یا قوری چای، رودخانه لیقوان، دره لیقوان، غار اسکندر

جلفا : آسیاب خرابه، چشمه آب گرم اله حق، چشمه آب معدنی اسب فروشان، چشمه آب معدنی اردها، چشمه آب معدنی ساری قیه، چشمه آب رس، جنگل کیامکی، دامنه های کیامکی داغی، دامنه کوه کنتال سراب، دامنه های ساوالان یا همان سبلان، دامنه های بزگوش، طبیعت دره ماهاران، طبیعت ییلاق قره چی

سراب : دامنه های ساوالان یا همان سبلان، دامنه های بزگوش، چشمه آب گرم اله حق، چشمه آب معدنی اسب
فروشان، چشمه آب معدنی اردها، چشمه آب معدنی ساری قیه، چشمه آب رس

شبستر : آبشار عیش آباد، آبشار سرکند دیزج، چشمه صوفیان

کلیبر : دره پیغام، چشمه آب گرم قلعه کندی، چشمه آب گرم یل سویی، چشمه آب معدنی بالاسا

مراغه : دریاچه علویان، چشمه آب معدنی ورجوی، چشمه آب معدنی های دره گشایش، چشمه شورشویی یا آب شور، چشمه ساری سو یا آب زرد، قره پالچیق یا سیاه گل، ایستی بلاغ یا چشمه گرم مرند، چشمه باش کهریز، غار کبوتر یا هامپوئیل، غار های رصدخانه، طبیعت گردنه پیام، قنات بزرگ و معروف بی گوزی یا چشمه داماد.

میانه : حاشیه رودخانه قرانقو چای، حاشیه رودخانه آی دوغموش، حاشیه رودخانه قزل اوزن، حاشیه رودخانه گرمه چای یا گرم رود.

هشترود : دامنه کوه سهند، حاشیه رود قرانقو ، حاشیه رود آی دوغموش، حاشیه رود آجی چای، حاشیه رود قلعه چای، حاشیه رود قوری چای، حاشیه رود آجیرلود، حاشیه رود لیلان چای، چشمه پیرسقا.

هریس : آبشار اسماعیل کندی، آبشار بلند دربند گوراوان، آبشار شیرلان، چشمه آبگرم سوقالخان، کوه قوشا داغ، کوه ساپلاغ، طبیعت روستای شیران، طبیعت روستای مینق.

جاذبه های تاریخی

اهر : بازار سرپوشیده اهر، بقعه شیخ شهاب الدین اهری، تپه اژدهاداشی، تپه امام چای، هاچا تپه سی، لاری تپه حمام کردشت، خانه دکتر قاسم اهری، سد ستارخان اهر، سنگ نبشته سقندل، سنگ نبشته شیشه، قلعه آوارسین، قلعه نودوز، قلعه پشتوی هوراند، قلعه جوشون، قلعه قهقهه، قلعه پشتاب، کاروانسرای شاه عباسی، محوطه تاریخی قوبول دره سی، مسجد جامع اهر، موزه شیخ شهاب الدین اهری

بستان آباد : تپه قدیمی دیرمان تپه سی یا طاحونه، تپه قدیمی نادر تپه سی، گورستان روستای دیزناب، گورستان روستای امین آباد، عمارت نایب السلطنه، قزل کوشک

بناب : پل پنج چشم یا بش گوزلی کورپو، پل پنج چشمه، حصار تدافعی شهربناب، حمام تاریخی مهرآباد، حمام تاریخی حاج فتح اله، خانه تاریخی شیخ قاضی سیف العلماء، خانه تاریخی حاج علی بزاز، خانه تاریخی خسروشاهی، خانه تاریخی نیک پی، خانه باغ های بناب، قیزلار قلعه سی، قبرستان تاریخی زوارق، مسجد میدان بناب، مسجد مسجد جامع مهرآباد، مسجد اسماعیل بیگ، گوی مسجد، مسجد زرگرلر، مسجد قرمز، مکان های تفریحی خانیم باغی و پارک ملی، معماری صخره ای صور، موزه مردم شناسی بناب

تبریز : ارگ علیشاه، بازار تاریخی تبریز، باغ فتح آباد، برج آتش نشانی، برج خلعت پوشان، بقعه صاحب الامر، تفرجگاه ائل گلی، پل آجی چای، پل قاری کورپوسی، حمام نوبر، خانه اردوباری، خانه امیر نظام گروسی، خانه بلورچیان، خانه بهنام، خانه حیدرزاده، خانه شربت اوغلی، خانه کوزه کنانی، خانه گنجه ای زاده، خرابه های مقبره دوازده گوشه غازان پسر ارغوان، خانه اعیانی، خانه مشروطیت یا همان موزه مشروطیت، ربع رشیدی، عمارت شهرداری، کاروانسرای گویچه بئل، گورستان پنبه شلوار، گورستان شادباخ مشایخ، مسجد کبود، مسجد شاه طهماسب صفوی معروف به مسجد صاحب الامر، مقبره الشعرا، موزه آذربایجان، موزه شهر و شهرداری، موزه استاد شهریار، موزه عصر ایلخانی، موزه سنجش، موزه قاجار

جلفا : امام زاده محمد در روستای نوجه مهر، امام زاده شعیب، امام زاده اسماعیل، پل ضیالملك نخجوانی، حمام عباس میرزای قاجار، حمام کردشت، قلعه کردشت، قلعه علی بیک، کل تپه یا تپه خاکستر کلیسای سن استپانوس ، گور قلعه بی

سراب : بقعه شیخ اسحاق، تپه قلعه جوق، چهارطاقی آغیمون، روستای تاریخی لنجوان، سنگ افراشته های قیرخ قیزلار، سنگ نوشته اورارتویی به ویژه سنگ نوشته رازلیقو، سنگ نبشته نشتبان، قلعه آبی قلعه سی، مسجد جامع، مسجد جمال آباد، موزه عشایر سراب

شبستر : آرامگاه شیخ محمود شبستری، بندر شرفخانه در ۲۰ کیلومتری شبستر، تپه قره تپه، مزار پیر رجب، مسجد جامع تسوج شبستر، موزه هدایای خامنه در شهر خامنه از توابع شبستر

کلیبر : بقعه شاه قاسم، پل خداآفرین، حمام قدیمی داخل شهر، قصر وینه، قصر آینه لو، قلعه بابک خرمدین، قیز قلعه سی، قلعه بز، قلعه یزید، قلعه فرخی، کاروانسرای شاه عباس

مراغه : آرامگاه اوحدی مراغه ای، بقعه سید محمد عطا الله، تپه گل تپه، تپه سرگیزه، تپه چخماق، تپه قرلار تازه کند قره ناز، تپه چوانباغ، تپه قزل ارسلان، پل خانقاه، پل مردق، رصدخانه، سرای حسینی، سرای خواجه ملک، سرای صدر کبیر، گنبد کبود، گنبد مدور، کلیسای هوانس، مسجد طاق، مسجد ملا رستم، مسجد معزالدین، مسجد جامع، مسجد زنجیرلی، مسجد شیخ تاج، معبد مهر، مقبره آقالار و موزه سنگ نگاره ها، موزه مراغه

مرند : آتشکده مانداگاران، امام زاده احمد، امام زاده ابراهیم، بازار کوزه فروشان، تپه باستانی سیوان، روستای ملایوسف، روستای کندلج، طاق و قلعه هلاکو، کاروانسرای مرند، مسجد بازار، مسجد جامع

میانه : امامزاده محمد، بقعه و مناره امامزاده اسماعیل، قیزکوری سی یا پل دختر، قیزقالاسی یا قلعه دختر، قلعه
نجف قلی خان، کاروانسرای جمال آباد، مسجد سنگی ترک

هشترود : بقعه شیخ بایزید بسطامی، قلعه ضحاک یا فاناسپا، مسجد جامع هشترود

هریس : بقعه شیخ اسحاق، پل تاریخی ونیار، گورستان هیق

سایر مناطق گردشگری استان

آذرشهر: چشمه تاب تاپان، باغات آذرشهر، بقعه پیر جابر، روستای ممقان، روستای بادامیار آذرشهر، روستای قرمزی گل، گورستان پیرحیران، گورستان تاریخی بادامیار، قریه قدمگاه، گورستان قدمیار (قدمگاه) آذرشهر، غار قدمگاه در شمال روستای قدمگاه

اسکو: گورستان آخماقیه در ۱۳ کیلومتری شمال شرقی اسکو، گورستان اسفنجان، روستای اسفنجان، گورستان کججان در روستای کججان، ارتفاعات سلطان داغی نزدیک شهر اسکو، جزیره اسلامی در شهرستان اسکو، اراضی روستای گمیچی

خسرو شهر: مقبره شیخ سالار در جنوب خسروشهر، مقبره مضر بن عجیل
عجب شیر: قلعه ضحاک در ۲۸ کیلومتری شرق عجب شیر، بنادر دانالو و زینت لو، بندر رحمانلو در دهستان دیزجرود، سد قلعه چای، روستای بارازلو، تالاب قبادلو

ملکان: شورش در روستای شیخ بابا، قلعه بختک در شهرستان ملکان
تپه باستانی آغامال، هوراند، شمال غربی هوراند
قره تپه، تسوج- روستای قره تپه

قلعه انداب جدید، ۲ کیلومتری جنوب روستای قلعه باشی
ارتفاعات سلطان سنجر، ۱۵ کیلومتری شرق زنور
آبگرم پیرسقا، شهرستان جاروایماق، روستای پیرسقا
(چیچکو، شهرستان ورزقان، روستای ملک تاش (چیچکو)
تالاب آما گلی در ارتفاعات سهند